

PERFIL JURÍDIC D'UN HOME SANT

Rafael de Mendizábal Allende

Exmagistrat del Tribunal Constitucional
De la Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació

Una mà amiga m'empeny cordialment a què glossi els aspectes jurídics del pensament o més aviat de la predicació de Josepmaria Escrivà de Balaguer. Després de diversos dies en diàleg interior per entrar en situació m'ha vingut espontàniament, melodia inclosa, una frase del cor de les espigadores de *La Rosa del Safrà - quines feines ens mana el Senyor* que hagués pogut ben bé servir-me per a un segon títol com era ús en els nostres escriptors clàssics, amb alguna cosa de queixa festiva i desenfadada potser grata a l'oïda del protagonista d'aquestes reflexions pel seu talent i per ser un cant al tarannà amb amor i per a l'amor. Els treballs i els dies que ell ocupà durant mig segle, els treballs i maldecaps que em proporciona aquest encàrrec per la responsabilitat que comporta. No vaig arribar a conèixer personalment Mons. Escrivà de Balaguer, però sí a través de la imatge i dels seus fruits, com demana l'Evangeli, per haver seguit d'a prop la seva petja i el camí que traçaven les seves passes al món. Tots dos, al cap i a la fi, érem homes del segle XX, espectadors a voltes de la seva glòria i de la seva desventura, beneficiaris dels seus assoliments en el camí de la llibertat i del benestar, ingredients d'aquella "felicitat" inassequible cercada pels constituents dels Estats Units fa dos-cents anys, víctimes a vegades dels seus defalliments o errades i protagonistes en ocasions dels seus esdeveniments.

En efecte, la vida entera, la biografia completa del nostre personatge -tots som alhora persona i personatge en aquest gran teatre del món- va cabre en aquella tempestuosa centúria. Havia nascut alhora que ella, el 9 de gener de 1902, dins de la *belle époque* amb la majoria d'edat d'Alfons XIII i moriria

als 73 anys d'edat, el 26 de juny de 1975, mesos abans que ho fes el General Franco. Però és que també la seva singularitat espiritual i fins i tot la sobrenatural guanyaren sobrevent l'aire de la Història. El 1928, sota el Directori Civil del General Miguel Primo de Rivera, tindria la visió reveladora de la seva missió. Cinc anys més tard, en la tràgica dècada dels trenta, durant la I República comencen a tenir cos les primeres activitats apostòliques de l'Opus Dei i amb el final de la guerra civil, alçat al Soli Pontifici Pius XII, apareixerà **Camí**. Hi hagué més batalles, alguna de les quals guanyaria després del seu trànsit, una la creació de la Prelatura personal amb àmbit universal el 1982 i una altra, deu anys després, el 17 de maig de 1992, la seva proclamació com a beat aureolat per la Glòria del Bernini. La circumstància que no fos un home unidimensional sinó escolpit en les dues vessants d'espai i temps, un personatge del segle XX, el transformarà paradoxalment en intemporal i ecumènic, *un home per a totes les estacions*. Res no féu més universal i etern al Quixot que ser un home del segle XVI i de la Manxa. Escric des de fora: la personalitat de Mons. Escrivà de Balaguer, en la seva condició humana, tot i que sigui sempre molt difícil i alhora impossible separar-la de l'espiritual, ofereix a qui se li apropa de bona fe sorpreses constants. Els qui són els seus seguidors, els seus fills com li agradava d'anomenar-los, ho saben de temps, però els acabats d'arribar a la seva presència resten enlluernats per la seva magnanimitat, paradigma d'allò que avui s'anomena *intel·ligència afectiva*, el talent guiat per l'amor.

Doncs bé, començant el nostre periple pel principi, l'encara seminarista Josep Maria Escrivà Albàs ingressà l'any 1923 a

la Facultat de Dret de la Universitat de Saragossa on coincidirà amb Pedro Cantero Cuadrado i José López Ortiz, també alumnes però ja capellans que en un futur llunyà assolirien la dignitat arxiepiscopal, així com amb Juan Antonio Cremades Royo, una mica més jove, a qui l'esperava una prometedora trajectòria política i professional. És una decisió la raó pregonada de la qual li resulta encara desconeguda però que, sense dubtar-ne, intueix profèticament; una decisió personalíssima, iniciativa espontània tot i que compta amb la vènia del seu pare que potser veié en aquests estudis una garantia molt humana de futur.

No hi hagué cap indicació dels superiors eclesiàstics com havia passat en el cas dels altres dos estudiants capellans. *Amb la seguretat d'un somnàmbul*, en frase d'un dels seus biògrafs, Peter Berglar, sap que per a fer realitat, configurar i consolidar la visió que ha de venir, haurà de necessitar un apropiat instrumental jurídic. En això, com en tot, aflorarà la seva profunda condició catòlica. L'Església és l'única institució religiosa que ha sabut acanalar l'espiritualitat a través de la norma jurídica i crear així una unió hipostàtica del fur intern i de l'extern, de l'àmbit de la consciència i del de la conducta. No en va és també l'Església de Roma. Les qualificacions del *capellànet*, com l'anomenava afectuosament algun professor, mostren un promig alt sense excessos però sense caigudes, potser perquè no tot el seu temps estava disponible per als llibres i havia de compaginar-ho amb els seus estudis eclesiàstics i la seva assistència als altres. Un lustre després, el 1927, serà llicenciat en Dret, però no satisfet amb això aconsegueix seguidament llicència per a despla-

çar-se a Madrid, on a la Universitat Central, al casalot del carrer Ample de Sant Bernat, cursarà el doctorat. Que li agradava el que duia entre mans ho posa de manifest la Matrícula d'Honor en Dret Romà, pedra de toc -per a mi- de la vocació jurídica. I encara n'aconseguirà una en Dret Internacional (les seves preferències escoraven vers el *ius publicum*) i una altra en Dret Canònic que sembla l'anunci d'aquell dia encara llunyà en el qual rebrà la Gran Creu que premia els serveis a la Justícia sota l'advocació del més gran dels canonistes, el català sant Ramon de Penyafort.

El seu primer escrit jurídic, ja llicenciat, fou un assaig sobre *La forma del matrimonio en la actual legislación española*, publicat el 1927, on tracta el problema de l'admissió, validesa i aplicació de l'esmentada institució en l'Espanya d'aquell temps.

El segon, i darrer, la tesi doctoral. L'elecció del tema és molt reveladora i posa de manifest la seva preocupació per realçar el paper de la dona del nostre temps a través de l'exemple d'aquelles preclares antecessores. El títol complet, *Estudio histórico-jurídico de la jurisdicción eclesiástica "Nullius dioecesis"* de la Ilma. Sra. Abadesa del Monasterio de Santa María La Real de la Huelgas, Burgos 1938, ofereix no només una estampa retrospectiva escrita amb galanesa i construïda amb gran solidesa, sinó *un treball d'investigació jurídica portat amb talent i un estil veritablement extraordinaris, que cridaren l'atenció de tots els qui formàvem part del tribunal*, segons el testimoniatge d'un d'ells, el ja catedràtic d'Història del Dret, el seu amic López Ortiz (a qui vaig conèixer com

a Vicari General Castrense i amb qui vaig travar una entranyable amistat, quan coincidirem en la Comissió Església-Estat que jo presidia com a sotssecretari d'Educació i Ciència). Aquell mirall retrovisor en l'àmbit del Dret Públic Eclesiàstic ens reflecteix els orígens i el desenvolupament del Reial Monestir de las Huelgas, als afores de Burgos, fundat entre els segles XII i XIII, aturant-se en l'anàlisi de les potestats de govern i de jurisdicció que exerciren les seves Abadeses fins al segle XIX, amb mitre i bàcul i rang quasi-episcopal. La tesi manté que aquesta singular institució fou obra del costum *contra legem*, sense que en aquest cas sigui *possible assenyalar el límit entre l'abús i la legitimitat*. Llegida a finals de 1939, rebé la màxima qualificació però tardaria cinc anys a ser publicada com a llibre, *La Abadesa de las Huelgas*.

Amb tan escadussers materials algú podria pensar que no sembla fàcil i potser ni tan sols possible conèixer el pensament jurídic de Mons. Escrivà de Balaguer. Altrament, ho és, però sempre i quan es rastregi en d'altres prèdiques o escrits seus, obres d'espiritualitat com *És Crist que passa* o l'homilia on exposa *El respecte cristià a la persona i a la seva llibertat*.

Ben mirat és natural, atesa la idiosincràsia del personatge que tot ho contempla estereoscòpicament en la seva doble dimensió temporal i sobrenatural. Els temes jurídics es troben vistos temporalment a la llum de la sobrenaturalitat. Aquí i ara he d'extrapolar-los i per a donar-los una certa solidesa sistemàtica en permeto la llicència que entranya un anacronisme. Analitzaré les seves opinions jurídiques des de la pers-

pectiva del quadre de llibertats i drets fonamentals que conté la Constitució de 1978 que no arribà a conèixer. Deixo al marge, per a una altra oportunitat, el llarg camí vers la configuració institucional de l'Opus Dei com a Prelatura personal, fórmula inèdita i original en el Dret Canònic, perquè mereix per si mateixa un estudi a part a l'igual que les aportacions de Mons. Escrivà, sens dubte valuoses, com a Consultor de la Pontificia Comissió per a la Interpretació Autèntica del Codi de Dret Canònic (1961), dels arxius de la qual algun dia s'hauran d'extruere. Altrament, ambdós aspectes surten de l'esquema d'aquest breu assaig d'aproximació al pensament jurídic de Mons. Escrivà de Balaguer que intenta mostrar només la seva sintonia profètica amb molts dels valors constitucionals.

Per començar, com subratllà fa anys emfàticament Laureà López Rodó en una substanciosa conferència de la qual aprofito aquest i altres textos que anà espigant, Mons. Escrivà de Balaguer defensà sempre i arreu els drets fonamentals de la persona. Precisament Amics de Déu recull una homilia pronunciada el 1963 on hi proclama: *Hem de sostenir el dret de tots els homes de viure, de posseir el que sigui necessari per menar una existència digna, de treballar i de descansar, d'elegir estat, de formar una llar, de dur fills al món dins el matrimoni i poder educar-los; de passar serenament el temps de la malaltia o de la vellesa, d'accedir a la cultura, d'associar-se amb els altres ciutadans per assolir fins lícits, i, en primer terme, conèixer i estimar Déu amb plena llibertat, perquè la consciència –si és recta– descobrirà les empremtes del Creador en totes les coses.*

Doncs bé, en el principi de la dignitat de l'home, pivot de la constel·lació dels drets que li pertanyen com a conseqüència dels valors que l'ornamenten, en faci un bon o un mal ús que això és una altra qüestió. En una altra homilia sobre *El respecte cristià a la persona i a la seva llibertat*, Mons. Escrivà de Balaguer utilitza diverses vegades aquesta categoria, alhora moral i jurídica, com arrel de tots i cadascun dels drets, des d'una perspectiva sobrenatural, pel lloc i per l'ocasió, quan ens parlava del *dret bàsic, que per naturalesa correspon a tothom, d'ésser tractats amb respecte ...perquè en tots ells és respectable i estimable la seva dignitat*, contingut substantiu que té un origen i una *ratio* o raó de ser transcendent, que *tots són cridats a la glòria de fills de Déu*. Aquesta senzilla proclama, en la qual hi destaca la certesa del que es diu, clava la seva arrel, com no podia ser d'altra manera, en el concepte renaixentista de l'home: aquell gran miracle, l'obra més admirable de totes les que Déu ha fet, encreuament de l'eternitat i el temps fluent, intermediari de totes les criatures i intèrpret de la natura, a qui li fou donat tenir el que desitja i ser el que voldria.

La frontissa del que és diví i del que és humà rau en l'esforç, en la suor del front per a merèixer el pa de cada dia en el seu doble sentit real i metafòric. L'home és un animal atragat que té la paraula i la mà, aquesta eina perfecta. Per això, el treball en el seu doble sentit del "fer" i del que està "fet", de l'acció i el resultat, és un element constituent i essencial de la condició humana a la qual li atorga sentit. Des d'una perspectiva intel·lectual sembla un concepte simple

que, amb tot, oculta una gran complexitat perquè a més esdevé categoria jurídica amb seient constitucional com a dret i deure. El treball, que resulta així pedra clau en la concepció de Mons. Escrivà per establir una relació amb Déu i tenir com a finalitat la col·laboració amb la seva Providència vers el món, comporta doncs un significat transcendental pel qual anirà construint una autèntica "teologia" amb la triple fórmula de *santificar el treball, santificar-se a través del treball i santificar els altres amb el treball*, dit a la manera divina. En paraules més planeres, a la manera humana, es tracta d'un camí de perfecció personal mitjançant l'exercici seriós i compromès de l'ofici o de la professió. Això, alhora, il·lumina l'ideal de la unitat de vida, en la qual l'activitat i la contemplació es compenetren i confonen amb un sentit místic del tarannà de cadascú.

Per això rebutjarà sempre de pla la distinció entre una activitat vil o *menyspreable* i d'altres de *nobles*, tan visible a la societat espanyola, on calgueren un expedient contradictori davant el Consell de Castella a finals del segle XVIII i un Reial Decret d'Isabel II el 1834 per a convèncer la gent amb èxit escadusser que el treball manual no era deshonorat, visió pejorativa no mancada de fonament sociològic perquè anava unit a la pèrdua de llibertat i a la pobresa, donant ocasió així a una doble injustícia. Amb aquestes paraules, el fundador de l'Opus Dei, fill de la seva època, connecta amb el sentit "social" de la Justícia i del Dret propis del món en el qual s'inserta com a home. En definitiva, cal aspirar a la feina *ben feta i amb alegria com a connexió entre la qualitat del que es fa i l'ètica de qui ho fa, ja que ha d'estar acabat no només*

al detall sinó dut a terme amb bonradesa, amb noblesa, amb lleialtat, amb justícia. En suma, i tornant al principi com en la nostàlgica cançó de Cole Porter, el treball així concebut és el gran suport, tot i que no l'únic, de la dignitat de l'home.

Ara bé, explica després, *el cristià ha de defensar tots els béns derivats d'aquella dignitat que no són d'altres sinó tots i cadascun dels drets que en el nostre llenguatge constitucional s'anomenen fonamentals.* En un primer pla apareix la llibertat personal, *un bé que haurà de buscar sempre especialment* però injectant en vena un matís pregon al qual les meves vivències m'havien portat per d'altres camins. *Només si defensa la llibertat individual dels altres amb la corresponent reponsabilitat personal, podrà defensar la seva de la mateixa manera, amb bonradesa humana i cristiana.* Personalment, sempre he pensat que no té mèrit reivindicar la llibertat pròpia. El que és difícil i el que té vàlua és batallar per la de l'altre, tot i que de vegades pugui resultar-nos incòmoda. Ve a tomb aquí la resposta de Winston Churchill a un periodista: *Donaria la vida per defensar la llibertat de què vostè pugui seguir criticant-me.* En definitiva, Mons. Escrivà veu la llibertat com un *do meravellós* de Déu a l'home.

Quant a la llibertat religiosa –deia en una entrevista publicada a *Le Figaro* el 1966- *l'Opus Dei, des que es va fundar, no ha fet mai discriminacions: treballa i conviu amb tothom, perquè veu en cada persona una ànima que cal respectar i estimar. No són paraules solament; la nostra Obra és la primera organització catòlica que, amb l'autorització de la*

Santa Seu, admet com a Cooperadors els no catòlics, cristians o no. He defensat sempre la llibertat de les consciències. No entenc la violència: no em sembla pas apta ni per a vèncer ni per a convèncer; l'error se supera amb l'oració, amb la gràcia de Déu, amb l'estudi; mai amb la força, sempre amb la caritat. Si això és vist d'aquesta manera, des de dalt, i és així, la qüestió resulta més clara encara en el terreny de la llibertat ideològica: *No hi ha dogmes en les coses temporals. No va d'acord amb la dignitat dels homes intentar fixar unes veritats absolutes en qüestions on per força cadascú ha de contemplar les coses des del seu punt de vista, segons els seus interessos particulars, les seves preferències culturals i la seva pròpia experiència peculiar. Pretendre imposar dogmes en el que és temporal porta, inevitablement, a forçar les consciències dels altres, a no respectar el proïsme.*

Però la dignitat és també suport d'altres drets fonamentals i, entre ells, el dret a la intimitat personal i familiar. *Davant els negociadors de la sospita, que fan l'afecte d'organitzar "un tràfic de la intimitat", cal defensar la dignitat de cada persona, el seu dret al silenci. En aquesta defensa solen coincidir tots els homes honrats, tant si són cristians com no, perquè s'hi ventila un valor comú: la legítima decisió d'ésser un mateix, de no exhibir-se, de conservar en una justa i pudorosa reserva les seves alegries, penes i dolors de família.* Són unes precioses, molt precioses paraules que defineixen amb senzillesa el contingut d'aquest *dret al silenci* per tal de ser *un mateix*, en síntesi poètica. Anys més tard, Colley, un jutge nordamericà, el configurarà com el dret a ser deixat a

soles, *the right to be left alone*. En aquesta línia de radical convicció perquè està feta d'idees interioritzades i molt pregonament arrelades, Mons. Escrivà de Balaguer condemna *l'il·lícit procés a les intencions i en canvi propugna el propòsit de no judicar els altres, de no ofendre ni tan sols amb el dubte, d'ofegar el mal en abundor de bé, tot semblant al nostre voltant la convivència lleial, la justícia i la pau*.

El dret a l'honor també l'inquieta, potser perquè ell mateix fou víctima més d'una vegada de la difamació. En el llibre *És Crist que passa* hi ha una homilia sobre *El respecte cristià a la persona i la seva llibertat* i en ella, després d'un ràpid espigüeg de conceptes jurídics i morals, impugna als qui *erigint en norma de judici el prejudici, ofendran qui sigui abans d'escoltar raons. Després, objectivament, bondadosament, potser concediran a l'injuriat la possibilitat de defensar-se; contra tota moral i tot dret, perquè en comptes de carregar-se ells amb la prova de la suposada falta, concedeixen a l'innocent el privilegi de la demostració de la seva innocència*. No deixa de ser curiós que a recer d'aquest dret fonamental en defensa d'altres que hi van parells però que són instrumentals com és ara la presumpció d'innocència i el principi de contradicció en virtut *dels quals ningú no pot ser condemnat sense ser escoltat*, com a empires contra la indefensió.

L'esmentat fins aquí ens permet de comprendre millor la seva concepció de la justícia, que potser en un ordre sistemàtic hagués hagut d'encapçalar aquestes reflexions sobre el seu

univers jurídic, però que expressament he deixat per al final, com a corol·lari. Vista des de la seva dimensió sobrenatural, li sorprèn *la pobra idea de la justícia que tenen aquells que la redueixen a una simple distribució de béns materials* i insisteix: *Mai no em cansaré de referir-me a la justícia... Justícia és donar a cadascú allò que és seu; però jo hi afegiria que no n'hi ha prou. Per molt que cadascú ho mereixi, cal donar-li més. Convinceu-vos que únicament amb la justícia no resoldreu mai els grans problemes de la humanitat. Quan es fa justícia a seques, no us estranyeu si la gent se sent ferida: demana molt més la dignitat de l'home, que és fill de Déu. La caritat ha d'anar per dins i al costat, perquè ho dulcifica tot, ho deïfica: 'Déu és amor' -subratlla- i per això en Ell, com a Jutge Suprem, ha de predominar la misericòrdia sobre el rigor justicier, coda final coincident amb el consell de Cervantes als homes encarregats de jutjar els altres homes ja que són fets a la seva imatge i semblança. La raó pregona de l'esmentat anteriorment rau en què "cada ànima" és una obra mestra de Déu. En arribar a aquest punt he dubtat si deixar aquesta frase com un final gairebé teatral d'aquest comentari meu o afegir-hi una glossa breu. Aquesta: dos aspectes em meravellen pel seu transfons, que Déu com artesà, amb el seu treball i treball ben fet de terrissaire, es recreï en aconseguir una obra mestra de "cada ànima", una a una, individualment. I que res no pot reflectir millor la singular relació del Creador i la seva obra, donant gairebé pàbul a la meua convicció que cada naixement d'un infant mostra la infinita confiança que Déu continua posant en nosaltres.*